

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди

Харківське історико-філологічне товариство

Український СВІТ

у наукових парадигмах

Збірник наукових праць

Випуск 4/2017

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

- **Маленко О. О.**, д-р філол. наук, проф. (Харків)
(головний редактор)
- **Голобородько К. Ю.**, д-р філол. наук, проф. (Харків)
- **Дорошенко С. І.**, д-р філол. наук, проф. (Харків)
- **Єрмоленко С. Я.**, д-р філол. наук, проф. (Київ)
- **Лисиченко Л. А.**, д-р філол. наук, проф. (Харків)
- **Кравець Л. В.**, д-р філол. наук, проф. (Київ)
- **Новиков А. О.**, д-р філол. наук, проф. (Глухів)
- **Борисов В. А.**, канд. філол. наук, доц. (Харків)
- **Нестеренко Н. П.**, канд. пед. наук, доц. (Харків)
- **Терещенко В. М.**, канд. філол. наук, доц. (Харків)
- **Умрихіна Л. В.**, канд. філол. наук, доц. (Харків)
- **Юр'єва К. А.**, д-р. пед. наук, проф. (Харків)

РЕЦЕНЗЕНТИ:

- **Нелюба А. М.**, д-р філол. наук, проф., Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна.
- **Бибик С. П.**, д-р філол. наук, ст. науковий співробітник, Інститут української мови НАН України.

Ухвалила вчена рада Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди
(протокол № 9 від 31 жовтня 2017 року)

У 41 Український світ у наукових парадигмах : Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. — Харків : ХІФТ, 2017. — Вип. 4. — 130, [2] с.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції ДК № 3281 від 18.09.2008.

Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,
вул. Валентинівська, 2, м. Харків, Україна, 61168

Тетяна Іванова

Становлення М.І. Костомарова як науковця: харківський період 80

ЛІНГВОКОНЦЕПТОЛОГІЯ. ДИСКУРСОЛОГІЯ.**ЛІНГВОСТИЛІСТИКА 85****Костянтин Голобородько**Поетична персоналізація концепту *БОГ* у лінгвосвідомості Олександра Олеся 86**Володимир Борисов**

Розвиток національного мовознавчого дискурсу I пол. XX ст.:

ретроспективний погляд 93

Валерія Брохштут

Взаємозбагачення української мови та мови іврит як явище лексичної інтерференції . . . 97

ЛІНГВОДИДАКТИКА 101**Ніна Чернушенко**

Мовленнєвий етикет як складник професійної компетентності майбутнього

педагога 102

Марина Коваленко

Наукові засади добору лексичного матеріалу в опануванні польської мови

як спорідненої з українською 107

ФІЛОСОФІЯ ОСВІТИ. ПЕДАГОГІКА 113**Олена Садох**

Сучасна школа: на крок уперед 114

Наталія Варич

У вільному тексті (за авторською програмою Селестена Френе) 120

Юрій Стасевський

Теоретичні аспекти поняття «креативність» (історія питання) 124

Відомості про авторів 128

3. *Формановская Н.И.* Русский речевой этикет ; лингвистический и методический аспекты. М. : Русский язык, 1982. 126 с.
4. *Богдан С. К.* Мовний етикет українців : традиції і сучасність. К. : Рідна мова, 1998. 475 с.
5. *Плющ Н.П.* Формули ввічливості в системі українського мовного етикету. *Українська мова і сучасність*. К., 1991. С. 90–96.

УДК: 37.016:811.162.1

Марина Коваленко, Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди

НАУКОВІ ЗАСАДИ ДОБОРУ ЛЕКСИЧНОГО МАТЕРІАЛУ В ОПАНУВАННІ ПОЛЬСЬКОЇ МОВИ ЯК СПОРІДНЕНОЇ З УКРАЇНСЬКОЮ

У статті проаналізовано наукові засади добору лексичного матеріалу, який має опанувати учень/студент на елементарному рівні вивчення польської мови; виокремлено зі Словника-мінімуму польської мови Галини Згулкової лексико-семантичну групу «харчування, їжа, напої» й проаналізовано вживання цих одиниць у підручниках «Krok po kroku 1» і «Krok po kroku 2».

Ключові слова: *лексика, елементарний рівень володіння мовою, фреквенція, лексико-семантична група «харчування, їжа, напої».*

В статье проанализированы научные принципы отбора лексического материала, которым должен овладеть ученик/студент на элементарном уровне изучения польского языка; выделено со Словаря-минимума польского языка Галины Згулковой лексико-семантическую группу «питание, еда, напитки» и проанализировано употребление данных единиц в учебниках «Krok po kroku 1» и «Krok po kroku 2».

Ключевые слова: *лексика, элементарный уровень владения языком, фреквенция, лексико-семантическая группа «питание, еда, напитки».*

Scientific principles for selecting the lexical units which are to be learned by Elementary level students of the Polish language have been analysed in the paper; «Meals, Food and Drinks» lexical-semantic group has been singled out from Galina Zgulkova's dictionary of the Polish language and the usage of these units in «Krok po kroku 1» and «Krok po kroku 2» textbooks has been analysed.

Key words: *vocabulary, elementary level of the language proficiency, frequency, «Meals, Food and Drinks» lexical-semantic group.*

Навчання лексики в глоттодідактичному процесі завжди відігравало велику роль. Але чи є опанування лексики найважливішою засадою, що забезпечує високий рівень комунікативної компетентності людини? Однозначної відповіді на це питання немає. Значення лексики варіюється залежно від мети та цілей навчального процесу. У методах, що ґрунтуються на граматиці, лексика відіграє другорядну роль, адже увага вчителів спрямовується перш за все на засвоєння граматичних правил. Сьогодні, у добу стрімкого науково-технічного прогресу та новітніх інформаційних технологій, основною метою навчання іноземних мов

є розвиток ефективної інтерперсональної комунікації. Уміння передавати інформацію найбільше залежить від рівня обізнаності з лексичним складом мови, тому брак відповідної лексики часто перешкоджає, а інколи навіть блокує передачу інформації [3: 151]. Блокування комунікації найчастіше викликане нестачею відповідного лексичного запасу. Звідси виникає необхідність у роботі над збагаченням словникового запасу студентів, адже відсутність достатньої кількості слів у лексиконі мовця унеможливорює подальший розвиток, читання, мовлення і письма.

А відтак постає питання: «Які слова має опанувати студент у першу чергу, скільки лексичних одиниць повинен знати на кожному етапі навчання, які принципи та способи використовувати при доборі лексичного наповнення занять?».

Мета поданої розвідки — здійснити аналіз наукових засад добору лексичного матеріалу, який має опанувати учень/студент на елементарному рівні вивчення польської мови. Для цього ми виокремили зі Словника-мінімуму польської мови Галини Згулкової лексико-семантичну групу «харчування, їжа, напої» й проаналізували вживання цих одиниць у підручниках «Krok po kroku 1» і «Krok po kroku 2».

Кожна мова нараховує від кількох десятків до кількох сотень лексичних одиниць. Звичайно, неможливо вивчити всі слова, що функціонують у мові. Найбільший сучасний словник польської мови за редакцією Вітольда Дорошевського містить близько 310 000 слів. Але чи можемо ми стверджувати, що в найбільшому словнику містяться всі лексичні одиниці мови? Ні. Загальні словники не визначають вузькогалузевих понять, немає в них розмовної лексики, сленгу, жаргону, та ін. Вони кодифікують загальну лексику, найближчу до пересічного користувача. Однак існує «спільне лексичне поле» — найчастіше вживана лексика, яку визначають за допомогою фреквенційних досліджень [4: 80].

Термін «фреквенція» (латинського походження: *frequentia* — безліч, натовп) на разі ще не набув широкої популярності серед українських мовознавців, про що свідчить відсутність цієї одиниці в словниках іншомовних слів і лінгвістичних термінів. Проте в словниках російської мови зафіксоване поняття «фреквенція» у двох його значеннях: 1) відвідуваність, число (середнє) глядачів, учнів, гостей; 2) *лінгв.* частотність окремих одиниць мови в текстах цієї мови, у мовних жанрах і т. д. (найчастіше застосовується у лексиці); ступінь уживаності [1].

Фреквенційні дослідження відіграють велику роль у навчанні лексики. Переводники світової глоттодидактики одноставно стверджують, що першочергово слід навчати лексики, яка є найчастіше вживаною в мові, тобто безпосередньо потрібна для здійснення ефективної комунікації.

До початку 90-х років XX століття викладачі JPJO¹ не диспонували жодними методичними вказівками, що визначають обсяг матеріалу, який має опанувати іноземець. Із цією метою 1986 року було скликано Комісію Експертів, завданням якої була «відповідь на питання, чого навчати іноземців на кожному етапі вивчення мови». Результатом праці Комісії стала низка навчальних програм за редакцією Владислава Мьодунки. Лексичне наповнення цих програм ґрунтувалося на списках словникових статей Галини Згулкової² [4: 81].

¹ JPJO — język polski jako obcy (досл. — польська мова як іноземна)

² Zgólkowa H., 1992b, Lista hasel do słownika minimum współczesnej polszczyzny (I poziom nauczania).

Zgólkowa H. 1992c, Lista hasel do słownika podstawowego języka polskiego (II poziom nauczania).

Zgólkowa H. 1992c, Lista hasel do słownika podstawowego języka polskiego (III poziom nauczania).

Процес добору лексичного матеріалу спирався на твердження, що в кожному стилі сучасної польської мови близько 500 найчастіше вживаних слів займає понад 50 %, а подекуди й 82 % тексту. Розмовний стиль мови характеризується значно меншим різноманіттям мовних одиниць, більшою кількістю спрощень, уподібнень і еліптичних конструкцій. Завдяки фреквенційним дослідженням англійської мови виявлено, що 2000 найчастіше вживаних слів заповнює 99 % змісту пересічного висловлення [4: 82]. Згідно із Загальноєвропейськими рекомендаціями мовної освіти, опублікованими 2001 року, на елементарному рівні вивчення мови учню треба засвоїти близько 1579 слів [4: 83].

Упродовж наступних двох десятиліть здійснювалися спроби вдосконалення базового лексичного матеріалу, який має опанувати студент. До науково-методичного простору надійшли нові публікації Галини Згулкової та Софії Кужової, однак найвідомішим словником базової лексики для учнів елементарного рівня на сьогодні є Словник-мінімум польської мови Галини Згулкової, виданий у 2013 році. Словник відповідає міжнародним освітнім стандартам, що визначають рівні володіння іноземною мовою³. Згідно з рекомендаціями Галини Згулкової, запропонований словник може бути використаний на елементарному рівні володіння мовою (A1 і A2). Уся лексика словника розподілена на тематичні поля, які впорядковані за частинами мови.

Словник-мінімум польської мови містить 2144 словникові статті. У результаті дослідження зі словника виокремлено лексико-семантичну групу «харчування, їжа, напої», що містить 92 лексеми, із яких 67 — іменники, 18 — дієслова і 13 — прикметники.

Іменники

1. bar	24. kielbasa	47. przyprawa
2. barszcz	25. kolacja	48. racja
3. bigos	26. kotlet	49. restauracja
4. bułka	27. krem	50. sałata
5. cebula	28. kuchnia	51. sałatka
6. chleb	29. lód	52. ser
7. ciastko	30. marchew	53. smak
8. cukier	31. masło	54. sok
9. cukierek	32. mąka	55. sos
10. czekolada	33. mięso	56. sól
11. danie	34. mleko	57. stolówka
12. deser	35. napój	58. szynka
13. dzem	36. obiad	59. śniadanie
14. gruszka	37. ogórek	60. tłuszcz
15. herbata	38. opłatek	61. warzywo
16. jabłko	39. owoc	62. wino
17. jajko	40. papieros	63. woda
18. jarzyna	41. piwo	64. wódka
19. jedzenie	42. placek	65. ziemniak
20. kanapka	43. podwieczorek	66. zupa
21. kapusta	44. pomidor	67. żywność
22. kartofel	45. posilek	
23. kawa	46. potrawa	

³ Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінка (Common European Framework of Reference — CEF).

Дієслова

1. gotować	8. pić	14. solić
2. gryźć	9. piec	15. spróbować
3. jeść	10. próbować	16. ugotować
4. karmić	11. przygotować/ przygotowywać	17. wypić
5. kosztować	12. słodzić	18. zjeść
6. najeść się	13. smażyć	
7. napić się		

Прикметники

1. delikatny	6. pyszny	11. stary
2. głodny	7. słodki	12. surowy
3. gorzki	8. słony	13. tłusty
4. kwaśny	9. smaczny	
5. pomidorowy	10. spożywczy	

Підручники «Krok po kroku 1» і «Krok po kroku 2» містять сучасні, оригінальні й адаптовані тексти на повсякденні теми, зокрема, у підручнику «Krok po kroku 1» із 26 уроків 3 уроки повністю спрямовані на опанування лексики, пов'язаної зі споживчими продуктами і харчуванням. У 8-му уроці, що має назву «Mami, jesteś głodna?» широко представлені молочні продукти, хлібо-булочні та м'ясні вироби, основні приправи, назви прийомів їжі. У 9-му уроці запропоновано назви овочів і фруктів, їх форми і смаку, риби, солодощів, відповідні відділи в магазинах. У 10-му уроці передбачено вивчення найпопулярніших польських страв і напоїв, меню в ресторанах, а також можливі способи реагування на запитання про смакові уподобання.

Проаналізувавши лексику всіх 26 уроків підручника «Krok po kroku 1», ми виявили такі особливості:

- 1) із 67 іменників, розміщених у словнику Галини Згулкової, вжито 58 лексем, серед яких бракує таких слів: bar, kartofel, opłatek, podwieczorek, posiłek, racja, stołówka, tłuszcz, żywność. Цікавим є той факт, що деякі слова з плином часу витісняють інші, наприклад: замість слова bar активно функціонує слово pub, слово podwieczorek набагато рідше трапляється, ніж англійське слово lunch; слово racja дуже рідко можна почути, замість нього вживають слово porcja;
- 2) із 19 дієслів у підручнику зафіксовано 7: gotować, jeść, kosztować, pić, ugotować, wypić і zjeść, причому подекуди дієслова замінюють дієслівними конструкціями, наприклад: замість дієслова karmić, поданого в словнику, запропоновано конструкцію dawać jeść у підручнику;
- 3) у підручнику вжито всі 13 прикметників.

Окрім 78 лексем, що зафіксовані й у словнику Галини Згулкової, і в підручнику «Krok po kroku 1», в останньому запропоновано до вивчення ще 180 слів на тему споживчих продуктів і харчування, які безперечно мусить знати учень для ефективного результату інтерперсональної комунікації на елементарному рівні.

Дивує факт, що в словнику подані такі лексеми, як-от: mięso, mleko, sałatka, але немає слів: ryba, grzyb, ryż, makaron, kasza та ін., які пропонує підручник. Також у словнику відсутні назви найвідоміших національних страв, напоїв і продуктів, які передбачені програмою підручника: żurek, gołąbki, naleśniki, kompot, pierogi, ciasto, zapiekanka, pieczeń, jajecznica, opłatek, oscypek та ін. Унаслідок проникнення до польської культури кулінарних страв із-за кордону

вкоренилися їхні лексичні відповідники, які надзвичай часто вживаються в повсякденному житті: pizza, spaghetti, chipsy, kebab, mozarella, cola, rum, tofuta ін. Ці слова також відсутні в словнику, але зафіксовані в підручнику. Бракує також у словнику багатьох незамінних овочів і фруктів, що є в підручнику: malina, truskawka, ananas, pomarańcza, fasola, groszek, szpinak, kiwi, brzoskwinia, papryka, winogrona, wiśnia, arbuz, por, pietruszka, rzodkiewka, kukurydza, melon та ін.

У словнику спостерігається іменниково-прикметникова диспропорція, наприклад: є іменник mięso, але відсутній прикметник mięsny, є іменник mleko, але немає прикметника mleczny, є іменник czekolada, але відсутній прикметник czekoladowy і т. д.

Питання також викликають видові пари дієслів, передбачених для вивчення на елементарному рівні у словнику: є форма доконаного виду дієслів jeść, gotować, przygotowywać, pić, але інші дієслова залишаються без видової пари: gryźć, karmić, piec, smażyć, słodzić, solić.

У підручнику «Krok po kroku 2» відсутні уроки, повністю присвячені вивченню теми харчування і споживчих продуктів. Увагу зосереджено на повторенні вивченого в першій частині, однак у 15-му уроці, що має назву «Wesołych świąt», розміщена нова лексика, пов'язана з національними польськими традиціями: opłatek, mazurek, karp, święconka, baba, kutia, pisanki та ін. Поряд із святковою лексикою у підручнику «Krok po kroku 2» словниковий запас учня за умови успішного засвоєння може збагатитися на 88 лексем, серед яких такі: owsianka, kaszanka, mrożonka, listeklaury, ziele angielskie, szarlotka, łazanki, prowiant, smażalnia, posilić się, piec, próbować, zagotować, pokroić, przecedzić, doprawić, okruh, obiadokolacja, łazanki, karkówka, wegwartariański, wegański та ін.

Проаналізувавши добір лексичного матеріалу для елементарного рівня (A1 і A2) у Словнику-мінімумі Галини Згулкової та у підручниках «Krok po kroku 1» і «Krok po kroku 2», можна зробити такі висновки:

- 1) у словнику та в підручнику пропонують різну кількість лексики, яку має вивчити студент на елементарному рівні володіння мовою (за матеріалами лексико-семантичної групи «харчування, їжа і напої»): словник фіксує 92 лексеми, а підручники — 84 лексеми зі словника Згулкової та 180 лексем, що відсутні у словнику;
- 2) підручники містять значно більший обсяг номінативної та ад'єктивної лексики, ніж словник, однак із 19 дієслів, поданих у словнику, у двох підручниках ужито лише 9;
- 3) ураховуючи факт, що в підручниках ужито 219 не кодифікованих у словнику Галини Згулкової лексем, частину з яких, безсумнівно, має знати учень на елементарному рівні володіння мовою з лексико-семантичної групи «харчування і споживчі продукти», можемо дійти висновку, що лексичний склад, запропонований Галиною Згулковою для рівнів A1 і A2 є неповним, а отже, ані 1579 лексем, розміщених у Загальноєвропейських рекомендаціях мовної освіти, ані 2144 лексем, розміщених у словнику Галини Згулкової, не охоплюють повністю основну лексику елементарного рівня, тому можемо припустити, що учень, який успішно досяг рівня A2, має знати щонайменше 4000 лексичних одиниць;
- 4) при доборі лексичного матеріалу для кожного рівня володіння іноземною мовою, окрім критерію частоти, слід застосовувати критерій цілісності лексико-семантичних груп, що передбачає наявність усіх необхідних лексичних одиниць кожної лексико-семантичної групи для кожного рівня вивчення іноземної мови.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Сборный словарь* иностранных слов русского языка. Електронний ресурс : [сайт]. Режим доступу : https://dic.academic.ru/contents.nsf/dic_fwords/
2. *Словник української мови* : В 11 т. [Ред. І. К. Білодід та ін.] Електронний ресурс : [сайт]. Режим доступу : <http://sum.in.ua>.
3. *Komorowska H.* Metodyka nauczania języków obcych. Warszawa, 2005. 272 s.
4. *Seretny A., Lipińska E.* ABC metodyki nauczania języka polskiego jako obcego. Kraków, 2005. 329 s.
5. *Stempek I., Stelmach A., Dawidek S., Szymkiewicz A.* Polski krok po kroku 1 : Podręcznik do nauki języka polskiego jako obcego. Kraków, 2013. 180 s.
6. *Stempek I., Stelmach A.* Polski krok po kroku 2 : Podręcznik do nauki języka polskiego jako obcego. Kraków, 2013. 160 s.
7. *Zgółkowa H.* Słownik minimum języka polskiego. Kraków, 2013. 339 s.